

ФУТБОЛҒА ҚАРЫЗ ҚАНАРМАН

Әлемнің 2009 және 2010 жылдардағы үзлік Футболшысы, клубтық деңгейдегі барылж атактың иегері, «Барселонаның» және Аргентина құрамасының шабуышысы Лионель Месси үлтік құрамалар бапкерлері мен капитандары және журналистер арасында откен сауданама нәтижесіндегі катарынан үшінші рет алған үлгі атанды.

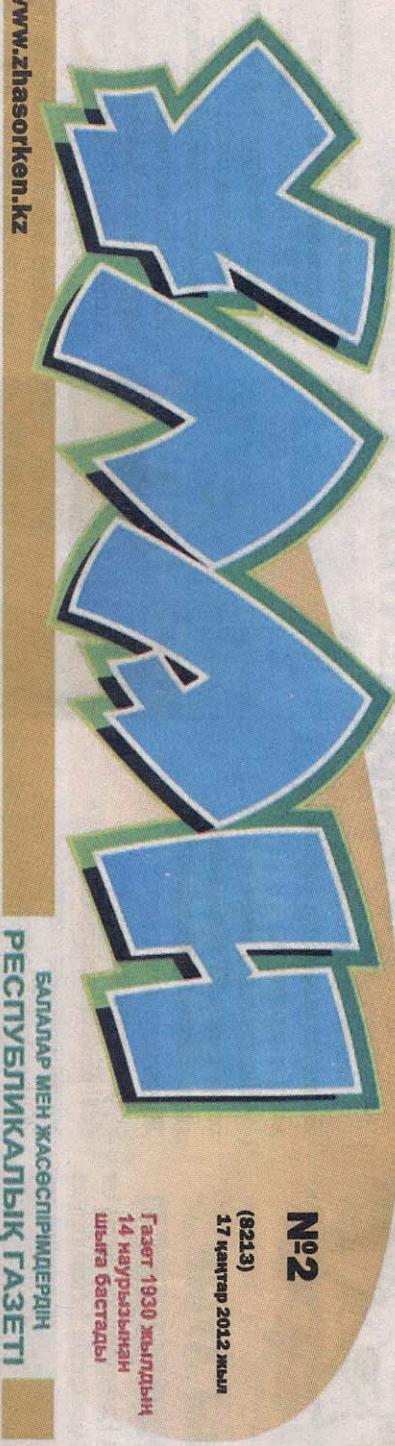
(Жалғасы 7-бетте)

№2

(8213)
17 наурыз 2012 жыл

Газет 1930 жылдары
14 наурыздан
шыға бастады

БАЛАДАР МЕН ЖАССПРИНДЕРДІН
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ГАЗЕТИ

Тұлпардың тұяғы!

Шар-Көрін КӘРМЕҢ, телевизорнелист:

БОЛАШАҚТА ӘКЕМНІҢ «КҮЙ» РОМАНЫҢ АЯКТАҒЫМ КЕЛЕДІ

сабактан кашу, бұзакы болу – Жәнібектің
үлына жараптайтын» дегі ойлайтынмын.

Мен үшін өмірдегі ең ауыр сез –

«Әкесі қандай еді, баласы қандай
болып кетті» деген сезге калу. Осы ой
шікі үстаниымды қалыптастырыды.

Санаммен, жүргітіммен әкем әрқашан

«Баладам» дейтін
жүрт болмаса...

Казахстан Республикасы
Мәдениет министрлігінің
назарына!

«Мәдениет»
ЖАУЫП
ЖАТЫР...

Алматы қаласының как
оргасындағы «Мәдениет»

«Чыныш ашылады» деген сүрүмдөс жаңар, «Кесеген көгерсін! Оркенин есін» деген атыс, тілек мәнде колданылды» деген көрсеткен.

(285-б). Казак тіліндеге көзге сөз езіндік дербестігін жоғалтып, тек атаптан тұркесте гана кездесед.

Бұл тұркестін арны шыгу тәркіннің «Казак тілінің қыскаша

етимологиялық сөздігінде» (1966) академик Э.Қайдар білдір ербігеп: «Кесеге» сөзінін казак тілдерінің көзегеру, көктеу сөздермен бірге айтулында белгілі бір заттың таңбаралығынан тіл дастырынде

«кек (түс), көтеру, кектеу» сөздерінің негізі мәжіннесынан жаңар, естіп онудің, еркешеудің, дамулың символикасы ретінде аудиостандарт мәғнінда колданылған. «Кесеге» сөзі – басқа тұстас тілдерде

күн бүтінде дейнін колданылып келе жаткан дербес, заттық мағынасы бар сөз. Мысалы, хакас тілінде – көкжэз; төлеут тілінде – көкшэз, монгол тілінде – хөниг переде немесе шымбыльдық деген

жүниесі (шамын, шамын сулап топ улкен себеп) сөзінін осы көзеге сезіне көткесі бар. Өйткені, түркі тілдерінде оғзеге сезінің түркін көрсеткендегі «Адам жер бетіндегі тұды, жоғарыдағы ұттымдармен жаңар

гой көсегемді көгергетін». (Ж.Аймауров, Шыг.). «Адам жер бетіндегі тұды, онын бар омрі жер үстінде отеді, жоғарыдағы ұттымдармен жаңар

шебер соилеуге дағдылданамыз. «Аттының оасын тежек» пресең «Аттының оасын тежек» пресең – онын ерлер бүркім есіріп, оны орп жүргөт; тұваша көзеге сезінде (244-б). Ал «Казак тілінің қыскаша этиологиялық сөздігінде» (1966 ж.); алтай тіліндегі легендин орынна

көзеге – ерлер бүркім (алтай халқында ерлер бүркім есіріп, оны орп жүргөт); тұваша көзеге сезінде – бүркім, ерлігеп шаш; монгол тіліндегі газзэ – бүркім, үйніргіца газзэ – мойнын, желке (101-б).

Демек, көзеге сезі о бастагы

бүркім және мойның деген тұра

матаңнасы күніндең сөздердің

тилологиясын (шыгу төркінин)

біле жүрсек, ол – ана тілімізге

деген күрметтің жөне болуға,

білімге құмарлығымыз.

Казак тілі – көне түркі

тілдерінің генетикалық нетін

құратын бай тіл. Казак тіліндегі

көзеге сөзі тек «көкжесі кейін

тарту» тұркестінде гана кездеседі.

«Кесеге» – көне түркі сөзі. Бастиң

желке жағы; шүйле, карағүс,

моңын жағын көкжеге дейді. Казак

тілінің фразесололық сөздігінде

(1977 ж.) «кесежеге» – атын

кулак шекесін жаба кінгізгітін

тастап, сұнн тасьып, ози тазалайтын», – деген мұнаяды

Киң атайды.

«Мәдениеттің» орналаскан жері ете колайлы.

А.Байтұрсынов көлесінде, Аханының мұражай-үйінін

касында. Таңу манайдын баріндіде – жоғары оқу

орындары, мектептер. «Мәдениеттің» жабылатынын

естіп, студенттер катты өкініп жүр. Өкінішке кара,

кітапхананың 157 мың кітап коры казір «тістегеннің

аузында, ұстапанның колында» көтп жатыр.

Күні көле Клара атапта «Жетісу Service Company»

ЖПС-дан тағы бір хат көлді. Жаңа алу мерзімінін

біткегін, енді босагу жағеттігін айтады.

Оркенинке ұттыламыз, брак еркениндең орласын

екілдігінде жолынан. «Сонғы кайран солардан бола ма?»

деген үміт... «Кітапханага ез ұттым Ержан жаржылай

көп көмектесті. Жаңа шыккан кітаптармен камтамасыз

деп 5 жылдан бері дігірлеп келеді. Аман жок, босагуға

класникасынан 15-тей кітап алғын кайттым.

Казакстан Республикасы Мәдениет министрлігінің на扎арына!

«Мәдениеттің» жауып жатыР...

(Басы 1-беттік)

– Кімге мұн шағарымды білмеймін, – дейді Клара атайды. – Бұл кітапхана 1938 жылы ашылды. Кандағы қырғын соғыстың кезінде де жабылған жок. 1966 жылы

Мемлекет арнасы жобамен 652 шаршы метрлік жана ғимарат салып берді. Кейінгі жылдары бұл ғимарат ар мекеменің көльбаға бір оғті. Мемлекеттік гермін комитеті дейсіз бе, каржы департаменті дейсіз бе, «Жетісу» СПК дейсіз бе, ие болмaganы жок. Соңғы жылдары ғимарат «Жетісу Service Company» ЖПС жаржылай көп көмектесті. Жаңа шыккан кітаптармен камтамасыз деге 5 жылдан бері дігірлеп келеді. Аман жок, босагуға

тасып, сұнн тасьып, ози тазалайтын», – деген мұнаяды

Киң атайды.

«Мәдениеттің» орналаскан жері ете колайлы.

А.Байтұрсынов көлесінде, Аханының мұражай-үйінін

касында. Таңу манайдын баріндіде – жоғары оқу

орындары, мектептер. «Мәдениеттің» жабылатынын

естіп, студенттер катты өкініп жүр. Өкінішке кара,

кітапхананың 157 мың кітап коры казір «тістегеннің

аузында, ұстапанның колында» көтп жатыр.

Күні көле Клара атапта «Жетісу Service Company»

ЖПС-дан тағы бір хат көлді. Жаңа алу мерзімінін

біткегін, енді босагу жағеттігін айтады.

Оркенинке ұттыламыз, брак еркениндең орласын

екілдігінде жолынан. «Сонғы кайран солардан бола ма?»

деген үміт... «Кітапханага ез ұттым Ержан жаржылай

көп көмектесті. Жаңа шыккан кітаптармен камтамасыз

деп 5 жылдан бері дігірлеп келеді. Аман жок, босагуға

класникасынан 15-тей кітап алғын кайттым.

«Типік тіл» ОКЛІНЯСЬ

Күрметті «Ұлан!» «Гұнық тіл» акциясы яссындағы «Біліп сойлейік» айдары маган ттыңайлы, «Зыбылданы кайнау», «әлемедей жаланган» түркестерінің даіл мағынасын

біліп, үсініп алдық. Мені ел ішіндеги жиғайтын «кесегесі көтеру» және «кежекесі кейін тарғы» түркестеріндегі «көсеге» және «кежеге» сөздерінің мағынасын білу қызықтырады.

Осы сездердің кандай магынасы барын анықтаудың көмектесеңдер ме?

Біліп сөйлейік

КЕСЕГЕ МЕН КЕЖЕ

Кибильский сұрақшарының «Хан» газетінің тұрғызы саралыпсоғасы, филологияның мемлекеттік докторы, профессор Гүлдәрхан СМАҒҰЛОВА жауап береді.

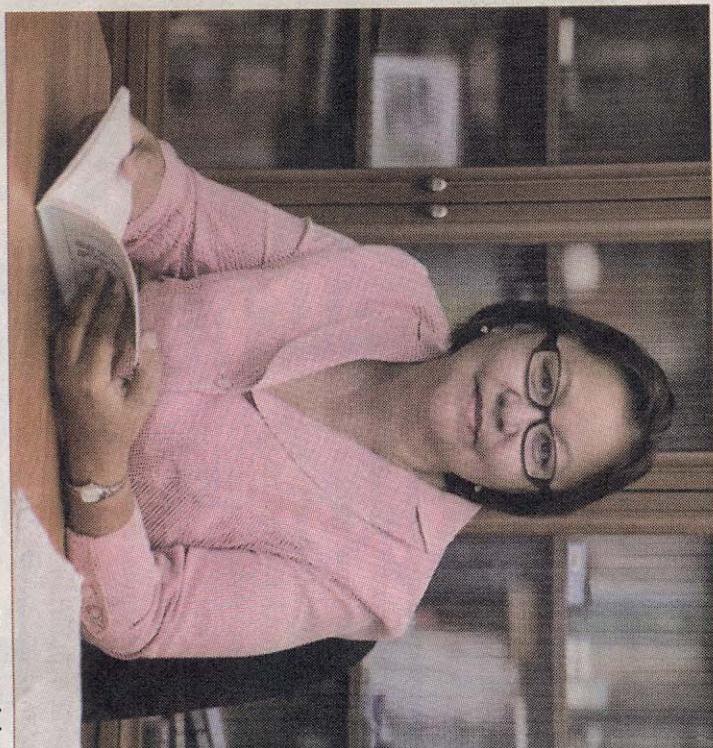
— Ұлттын рухани казынасын танып бұлудың бір күлгі сөзде жатыр. Тарихи жеңе мәдени кезеңдерден откен фразеологизмдердің тілдік табиғатын билу ана тіліндегейлейтіндер үшін үлкен белім болмак. Өйткені, сөздер тарихынан тіл тарихы жасалады.

Казак тілінің фразеологиялық сөздігіне (1977 ж.) «*көсегесі* көгеру» түркесін «*әркемдел ости*, баты ашылды» деген ұйыммен катар, «*Көсеген көгерсін!* Оркениң «*ессенін*» деген айыс, тілек мәнде «*көлданылды*» деген көрсеткен. (285-б). Казак тіліндеге көсеге сезі езіндік лерберстігін жоғалтып, тек

маянындарды билдіреді. Ал тобол тіліндегі *куиек* – бөлме, көне үйір тіліндегі *көлжүнгістк* – көрле; маңыр тіліндегі – *көмәг төбесі* шопайтан кіз үй ұйымдарында маңынасының ашытқығаны байқапдалы. Қазіргі үйір тіліндегі *көнгілес* // *көнгілес* сөзі бірнеше маңында колданылады. 1) перде; 2); шымылдық; 3) сабаннан токылған шарбак ылды. Сібір орыстарының тіліндегі *ком*, *клиника* (балық, шаш аудалытын сезін сабет) сезінің осы көсеге тұрғызылмайтын. (106-1086).

Мысалдар:

«Жарықтыым, осы как өгіз ғой көсегемді көгеретін». (Ж.Аймағитов, Шығ.). «Алам жер беттінде тұлды, оның бар омірі жер үстіндегі отел,

Біліп сөйлейік

Күрметті оқырмандар! Біз «Тұнық тіл» акциясы аясында «Біліп сөйлейік» айдарын ашып отырмыз. Қазақ тілінде тұрақты тіркестер өте көп. Оның біразының этимологиясын дәл білсек, енді бірқатарының мағынасын түсінеміз, бірақ тубі қайdan шыққанына мән бермейміз. «Біліп сөйлейік» айдары осы олқылығымыздың орын толтырмак. Айдардың тұрақты сарапшысы ретінде филология ғылымдарының докторы, профессор, эл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың филология факультетінің ұстазы Гүлдархан Смағұлова сөз алғып отыратын болды. Бұғін Гүлдархан апай «зығырданы қайнап» деген тіркестің мағынасын ашады.

«ЗЫҒЫРДАН» ДЕГЕН НЕ?

— «Зығырданы қайнады» деген тіркестің этимологиясын табу мені шынында да қатты қызықтырды. Зығырдан сезінің түбірі – зығыр сөзі. Ал зығыр деген – екпе өсімдік. Оның сабагынан түрлі шаруашылық заттары жасалады, үстімізге киіп жүрген көйлектің маталары да өндіріледі. Зығыр майының түрлі емдік қасиеті бар. Осы өсімдік туралы Гиппократта өз заманында тыңғыштықты зерттеу жүргізген. Оның келтірген бір мәліметі бойынша, жауынгерлер жорыққа аттанып бара жатқанда, олардың төзімін, ерлігін сынау үшін зығыр дәнін алаудап жаңып жатқан отқа тастайтын болған. Отқа шалынып, тұтанаңып, жан-жаққа үшкән дәндер жауынгерлердің денесіне тигенде, қарып түсіреді екен. Осы сынаққа шыдаған сарбаздар өздерін қандай жорыққа да дайын сезінген.

Ал «зығырдан» деген сезіндің өзі зығыр қайнататын ыдыстың атауын білдіреді. Бұл жерде жаңа сөз зығыр

сөзіне -дан жүрнагының жалғануынан туындаған.

-дан жүрнагы арқылы сез жасау қазақ тілінде бүріннан болған.

Мысалы, қант салатын ыдыс ертеректе қандан аталған.

Сол зығырданға салып, зығырды бүрк-сарқ қайнататын болған. Міне, осы қайнау процесі бейнелі түрде адам жаңында болатын психологиялық езгеріске, яғни, бүрк-сарқ ашуға теңестірілген. Демек, «зығырданы қайнап» деген тіркес адамның қатты ашуланатын сәтін бейнелейтін сез орайына көшкен. Бұл – өте ежелден келе жатқан фразеологизм. Көркем шығармаларда да, журналистік

мақалаларда да күні бүгінге дейін көп қолданылады. Бірақ көп жағдайда түбіріне мән бермейді. Байқап қарасақ, әр сез астарында ұлт мәдениеті жатады. Сондықтан әр сезге, әр тіркеске этнолингвистикалық тұрғыда қаруа керек.

ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНАН МЫСАЛДАР

*Кирилов қарадай зығырданы қайнап, қалш-қалш етіп әзер түрді.

*«Аптарай, осы екеуі-ақ мына бір май бөкселерді мардамсыға бергеннен жалықпайды екен!»- деп іштей зығырданы қайнап отырган. (Ә.Кекілбайұлы. «Елең-алаң», II бөлім).

* Ажар осындағы басқанынан жер ойылатын мырзасымақтарды көрсе зығырданы қайнайды-ақ. (Ә.Кекілбайұлы. «Галстук сатушы қызы туралы хикая»).

* Иллюстрация: Е. Абдиров

Газет 1930 жылдан
14 наурызынан
шыға бастады!

**БАЛЛАР МЕН ЖАСӨСПІРМДЕРДІН
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ГАЗЕТИ**

БҮГІНГІ САНДА:

www.zhasorken.kz

Еркебұлан

ЖАКСЫ ОҚЫ, ЕРСҰЛТАН!

Біз бастапқыда
салғанаты
расімді съргтай
тамашалады жон
корлік. Мунгаздай
кинген балалар
күмдеріне шаң
жүктірмай
сап түзеді.

Жүргізушилердің
сөзіне мұжият күлак
туріп, құттықтау
сөзін тыңиады.

Сосын оқылыштар
да, ата-анаңар мен
конактар да мектеп
табадырыбын

балашак оқырманндарын көртіміз
келді. Ол сөз те келіп жесті. «Алғашкы
конъюра» белгісін тәгіп, колдарына
шар үстеган балалар бір деміле ауланы
жауап алды. Бірінін жүзі күандыштан
балбұл жанады... Енді бірі айналасына
урпие карайды... Тәгі біреу анасына
карай ұмтылып-ұмтылып коялды...
Дегенмен бірімен-бірі жарысып, топ
алдында такпак айтты, енер көрестеден
тайсамдалы. 1-сынып оқылышарына
жоғары сыныптары аға-апайшары білім
кітпін арнайы тапсырды. Сосын зуеге
«білім көліде калыктай берейік»
деп өзірмалап шар үшіріп, сынып
жетекшілерімен сыныптарына карай лап
көйді. Биыл бүді мектепте білім ату үшін
83 бала 1-сыныпка кабылданыпты.

Білім күні «Ұлан» газетінің үкімі
Алматы қаласындағы №128 Мұражар
Әуезов атындағы орта мектепте конакта
болып.

алғаш атаган булдіріндердің
шығуын тағасыздана күтті. Біз де
булдіріндердің арасынан «Ұланнан»

(Жалғасы З-бетті)

Біліп сеймейік
“ЗЫҒЫРДАН”
ДЕГЕН НЕ?

Күрметті оқырманндар! Біз
«Тұндық тіл» акциясы аясында
«Білім сеймейік» айдарын
ашып отырмыз. Казак тілінде
тұракты тәркестер еті көп. Оның
біразының этимологиясын